

Заклади культури як суб'єкти цілісної моделі освітнього округу

Наталія КОЛТАКОВА,

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
та методики їх викладання Донецького ОІППО,

Світлана ВОЛКОВА,

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
та методики їх викладання Донецького ОІППО

У сучасному соціокультурному просторі культурологічні виміри освіти набувають дедалі більшого значення. Роль закладів культури у вихованні гармонійної, естетично розвиненої особистості є досить вагомою, причому ефективність їхньої діяльності може бути підвищена не лише завдяки новим перспективним методикам, а й залученню до загальної системи освітнього округу як об'єднувального координаційного чинника.

Освітній округ як цілісна система може мати у своєму складі культурні установи, що активно взаємодітимуть з іншими його суб'єктами. Оскільки освітній округ створюється за територіальним принципом, особливо увагу варто приділити одному з основних його завдань – створенню єдиного освітнього простору в межах адміністративно-територіальної одиниці [12]. Загальноосвітній навчальний заклад як суб'єкт освітнього округу сам по собі не може повністю забезпечити цей єдиний освітній простір. Для цього необхідна постійна взаємодія різних його суб'єктів. **Мета** нашої статті – окреслити роль закладів культури в системі освітнього округу. У зв'язку з цим, маємо вирішити такі основні завдання:

- окреслити історико-культурні передумови створення освітніх округів;
- проаналізувати модель взаємодії суб'єктів освітнього округу, створену за допомогою логічного прийому ідеалізації;
- розглянути цілісну модель освітнього округу на прикладі закладів культури;
- визначити загальні та специфічні функції закладів культури як суб'єктів освітнього округу.

У стратегії формування освітнього округу ми вбачаємо дві основні тенденції. Перша – це створення його відповідно до запитів і потреб регіону. Саме вона є найбільш дієвою, поширеною й декларованою нормативно-правовими документами.

Менше досліджена є друга тенденція, поширення якої, з нашого погляду, є досить перспективним. Суть її полягає у тому, що освітній округ створюється як **максимально цілісна система**, суттєвим принципом якої є різноманітність його суб'єктів. Саме тоді школа активно взаємодітиме з бібліотеками, музеями, гуртками в будинках культури.

Сучасні дослідники найчастіше визначають освітній округ як суттєву інновацію, зокрема про це йдеться у статті Т.М. Пілюгіної «Освітні округи як чинники модернізації управління освітою» [10]. Проте освітній округ є не лише інноваційним утворенням, а й реалією, органічною для нашої культури та ментальності.

Історико-культурні витоки сучасного освітнього округу, своєрідний його прообраз, можна вбачати ще в діяльності братств на українських теренах у XV–XVII ст. Від початку орієнтовані на релігійно-національну діяльність серед різних верств населення, братства приділяли значну увагу створенню шкіл, друкарень, працювали з молодіжними організаціями. Загалом принцип їх створення можна визначити як територіальний. Особливо плідну роботу проводили Львівське, Київське, Острозьке братства [7, с. 48–52]. Активне функціонування братств на території України засвідчує, що нашому народові притаманне створення об'єднань, для яких освітня координаційна функція була досить суттєвою. Можливо, це ще одна причина наполегливо працювати над упровадженням інновації, для якої існує плідний ґрунт з історико-культурного погляду.

Ще одним історичним «аналогом», який дає змогу прослідкувати певну спадкоємність у створенні освітнього округу, є освітня реформа, проведена в Російській імперії на початку XIX ст. Саме завдяки їй утворилося шість світських учбових округів. На території України функціонував Харківський округ, центром якого був університет, заснований 1805 р. Він виконував як навчальні, так і адміністративні функції. У 1832 році створено Київський учбовий

округ, попечителем якого став Єгор Федорович фон-Брадке, а в 1834-му відкрито Київський університет св. Володимира [4]. Варто звернути увагу не лише на політичне значення створених тоді освітніх округів, а й на їхню об'єднувальну управлінську роль.

Управління освітніми системами є складним процесом. Не випадково Т.В. Орлова, розглядаючи теоретичні основи управління системами освіти, зупиняється на такому важливому моменті, як цілісний розвиток, що має привести до «нового якісного стану» [9, с. 9]. Аби такий розвиток набув цілеспрямованого характеру й плідних наслідків, необхідно не просто сподіватися на саморозвиток, а створити **цілісну модель**, на яку можна орієнтуватися надалі. Логічна операція ідеалізації є досить популярним мислинським прийомом і сприяє побудові цілісного образу. За допомогою ідеалізації як логічного прийому можна «розмірковувати про ідеалізовані об'єкти як такі, що існують у дійсності, хоча в ній існують лише їхні прообрази» [1, с. 280]. Тож маємо створити ідеальний «прообраз» координації суб'єктів освітнього округу. Саме тому пропонуємо розглянути не роботу конкретного освітнього округу, а організаційну модель цього об'єднання в цілому.

Загальну модель освітнього округу можна зобразити за принципом кола – найбільш цілісної геометричної фігури, де кожен компонент постійно взаємодіє з іншим: дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади, позашкільні навчальні заклади, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні навчальні заклади, вищі навчальні заклади, заклади культури, заклади фізичної культури і спорту, підприємства, громадські організації. Варіюються лише співвідношення секторів, що насправді взаємодіють весь час, виходячи з єдиного центру.

З огляду на значні практичні напрацювання, тенденція вивчення освітнього округу як цілісного утворення набуває поширення серед донецьких науковців. Так, дослідження принципів організації освітнього округу крізь призму понять «система» та «елемент» представлено О.П. Макаренком та Е.М. Соф'янцем [8]. Дослідники пропонують своє бачення освітнього округу як цілісної динамічної системи. Наша схематична модель покликана відобразити принцип ідеальної взаємодії між його суб'єктами. У цій схемі визначальним є філософський принцип герменевтичного кола, декларований німецькими мислителями М.Гайдеггером, Г.-Г.Гадамером, згідно з яким ціле розкривається через свою частину, а частина – через ціле. На наш погляд, цей загальнофілософський принцип може бути підґрунтям і для філософії освіти.

За цією логікою, для чіткості дослідження, варто докладно зупинитися на тій складовій – суб'єкті освітнього округу, через яку можна пізнати ціле як взаємодію. У нашій статті детально розглядається роль закладів культури в загальному цілому

освітнього округу. Йдеться про музеї, бібліотеки, будинки творчості, театри. Всі ці культурні установи можуть функціонувати самі по собі й реалізовувати свою мету або ж бути в складі освітнього округу.

Якщо ж така координація відбулася, то функції культурних установ мають бути *взаємоузгоджені*. У такому разі навчальний заклад і, наприклад, бібліотека, музей функціонують в особливо тісній інтеграції. Результатом має бути плідна процесуальна співпраця. Так, у бібліотеці можуть відбуватися літературні вітальні, діяти літературний гурток тощо.

Суттєвої ролі в освітньому окрузі може набувати **музей**, роль якого варто розглянути докладніше. Цьому питанню присвячена стаття Т.С. Подоляк «Музей як осередок патріотичного виховання в освітньому окрузі» [11]. Автор аналізує конкретний досвід функціонування шкільного музею В.Сосюри Сіверської загальноосвітньої школи. Важливим здобутком цієї праці є не лише ґрунтовне ознайомлення учнів з творчістю видатного поета, а й залучення їх до роботи над статутом музею, участі в його раді. За висновком дослідниці, діти «освоюють принципи демократії, одержують уявлення про власні права й обов'язки» [там само, с. 51].

Музей завжди був осередком просвітницької діяльності. Особливо яскраво його роль розкривається в історичному аспекті. Це питання стає предметом дослідження М.І. Рубана. Власне, поняття «культурно-просвітницька діяльність» стало поширеним у музеєзнавстві на початку ХХ ст. Цей термін був пов'язаний «із новим розумінням сутності взаємовідношень музею та відвідувача», що передбачає «наукову освіту у просторі культури» [13]. У другій половині минулого століття радянському музею повертають статус наукової установи. М.І. Рубан розглядає такі форми культурно-просвітницької його діяльності як:

- екскурсія;
- наукові читання (конференції, сесії, засідання);
- лекція;
- конкурси, олімпіади, вікторини, пов'язані з тематикою музею;
- зустріч з цікавою людиною;
- свято;
- музейна гра;
- історична гра (ґрунтується на рольовій поведінці та дає можливість зануритися в історичну атмосферу);
- тематичний захід (разова акція за конкретною тематикою) [там само].

Науковець навіть розглядає поширення такого терміна, як **музейна педагогіка**, що вивчає роль музею в освітньо-виховному процесі. Саме з позиції освітньої педагогіки культурно-просвітницька діяльність музею в межах освітнього округу може бути більш ефективною. При цьому вона не лише спрямована на конкретну цільову аудиторію, а й набуває можливостей взаємодії, наприклад, з бібліотекою, де можна поглибити матеріал для історичної гри.

Власне, музей ніколи не існував відокремлено. Показовим є той факт, що в дослідженні О.О. Змеула він розглядається саме «з погляду його взаємозв'язків з містом» [3, с. 9]. Освітній округ як управлінська система розширює його можливості і створює умови для координації з іншими суб'єктами. Умовно взаємодія навчального закладу – музею – бібліотеки може бути зображена так само за допомогою колової моделі, де актуалізується не лише принцип цілісності, а й засади взаємопереходу.

Схема 1

Щодо **бібліотеки**, то Т.Гранчак відзначає інтегративну природу цього соціального інституту. На думку дослідниці, він існує не лише в межах «культурної або інформаційної сфер», а й відіграє важливу роль «у різноманітних соціально-комунікаційних процесах» [2, с. 25]. Саме ці процеси соціальної комунікації значно активізуються, якщо бібліотека функціонує як суб'єкт освітнього округу, співпрацює з іншими його суб'єктами. Акцентована співпраця зображена на схемі за допомогою стрілок, що переходять одна в одну в процесі колового руху (див. схему 1).

Ми розглянули цілісну модель взаємодії суб'єктів освітнього округу через призму закладів культури, приділивши особливу увагу музеям та бібліотекам, щоб надати більшої конкретики. За таким принципом можна розглянути й інші типи закладів культури. Наприклад, на базі театру продуктивним буде функціонування гуртка самодіяльності.

Після представленого розгляду визначимо **загальні функції закладів культури** у системі освітнього округу, серед яких пріоритетними вважаємо такі:

- просвітницька;
- виховна;
- організаційна;
- соціальна;
- ціннісна;
- естетична.

Варто зауважити, що перелік цих функцій може бути розширений. Ми окреслюємо певну основу,

на яку можуть накладатися інші нашарування. Важливим також є момент не ієрархічності, а взаємодоповнювального характеру вказаних функцій, що виявляють тенденцію до поєднання (наприклад, організаційно-виховна).

Із загальних функцій закладів культури маємо виокремити специфічну, передусім їм властиву. На нашу думку, такою є **естетична функція**, яка в поєднанні з виховною та ціннісною дає змогу виділити **естетично-виховну** та **естетично-ціннісну**, що варто розглянути докладніше.

В.О. Кухар вважає естетичне виховання пріоритетним напрямом у діяльності освітнього округу, причому воно, як стверджує дослідник, «виявляється у здатності школярів переносити вироблені творчі навички на виконання будь-якої справи» [6, с. 96]. Крім того, В.О. Кухар так само наголошує на принциповій неізолюваності школи від усього комплексу навчально-виховної роботи.

Специфіка естетичної функції закладів культури як суб'єктів освітнього округу полягає в тому, що вона не лише притаманна їм загалом, а й стає керованим і скерованим процесом. У дослідженні сучасних концепцій естетичного виховання порушується важлива проблема – питання про співвіднесення естетичного досвіду й навчально-виховного процесу [14, с. 77]. Науковці обстоюють думку, що це питання не має однозначної відповіді. Адже естетичний досвід цілком органічно існує й сам по собі, окремо від навчально-виховного процесу. Водночас освітній процес є одним із найпотужніших засобів трансляції естетичного досвіду, а вдумливе й толерантне естетичне виховання дасть плідні результати в цілісній системі суб'єктів освітнього округу. Невимушеності цьому спрямованому процесу може надати **гра** [там само, с. 79]. Гра – це і свобода, і певні правила, що забезпечує дієвість естетичного виховання в системі освітнього округу.

Естетичні цінності тісно пов'язані з процесом соціалізації. На цю особливість аксіологічного простору культури вказує І.Г. Сухіна. Адже «завдяки засвоєнню наявних у культурі суспільства цінностей людина набуває своїх людських якостей» [15, с. 130]. У музеях, бібліотеках, будинках творчості особистість не лише поліпшує свій естетичний смак, отримує новий естетичний досвід, а й соціалізується відповідно до власних запитів та особливостей суспільства.

Крім вказаних загальних та специфічних функцій закладів культури як суб'єктів освітнього округу, варто зупинитися на їхній ролі в **інкультурації**, що тісно пов'язана з розглянутою вище соціалізацією особистості через залучення до світу культури. Одним із суттєвих шляхів інкультурації людини в художньому музеї Т.П. Калугіна називає «долучення її до культурно-історичної пам'яті», адже мистецтво – це «образна модель» певної культури [5, с. 35]. Загалом заклад культури відіграє важливу роль не лише як носій культурно-історичної пам'яті, а й як активний суб'єкт у моделі освітнього округу, до нього

переходять як загальні функції цього складного об'єднання, так і суто специфічні, пов'язані з естетичним вихованням та естетичними цінностями.

Отже, модель освітнього округу як цілісного утворення, де кожний суб'єкт постійно взаємодіє з іншим, є складним процесуальним утворенням. Заклади культури є лише однією складовою розглянутого цілого, але такою, що виявляє загальний принцип роботи освітнього округу, який полягає в узгодженому функціонуванні всіх суб'єктів. Нами було окреслено тип координаційної моделі та детально розглянуто такий суттєвий її складник, як культурні установи. Практична реалізація запропонованої концепції є можливим перспективним варіантом удосконалення освітньої діяльності.

Література

1. Горский Д.П. Вопросы абстракции и образование понятий / Д.П. Горский. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 352 с.
2. Гранчак Т. Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту / Т.Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2012. – №5. – С. 20–26.
3. Змеул А.А. Музеи в культурном пространстве города (комплексный анализ на примере Нижнего Новгорода 1985–2003 гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук / А.А. Змеул. – М., 2004. – 22 с.
4. Історія Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова у бібліографічних джерелах / Укл. Г.І. Волинка, Н.Г. Мозгова, О.І. Бондаренко, Н.І. Тарасова, Г.І. Шаленко. – К.: Вид-во НПУ, 2010. – 130 с.
5. Калугина Т.П. Художественный музей как феномен культуры / Т.П. Калугина. – СПб.: Петрополис, 2001. – 224 с.
6. Кухар В.О. Естетичне виховання школярів – пріоритетний напрям у діяльності освітнього округу / В.О. Кухар // Освітня система округу: принципи формування, досвід та проблеми функціонування: Матеріали форуму в м. Донецьку, 15 листопада 2012 року. – Донецьк, 2012. – С. 96–97.
7. Лузан П.Г. Історія педагогіки та освіти в Україні / П.Г. Лузан, О.В. Васюк. – К.: ДАККІМ, 2010. – 296 с.
8. Макаренко О.П. Освітній округ як цілісна інноваційна система / О.П. Макаренко, Е.М. Соф'янц // Освітній округ як інноваційна модель управління: експеримент триває / За заг. ред. Ю.І. Соловйова, О.І. Чернишова, Е.М. Соф'янца. – Донецьк, 2012. – С. 5–7.
9. Орлова Т.В. Управление образовательными системами / Т.В. Орлова. – М.: Академія, 2006. – 368 с.
10. Пілюгіна Т.М. Освітні округи як чинники модернізації управління освітою / Т.М. Пілюгіна // Освітня система округу: принципи формування, досвід та проблеми функціонування: Матеріали форуму в м. Донецьку, 15 листопада 2012 р. – Донецьк, 2012. – С. 10–15.
11. Подоляк Т.С. Музей як осередок патріотичного виховання в освітньому окрузі / Т.С. Подоляк // Світ виховання. – 2012. – №5. – С. 50–52.
12. Положення про освітній округ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/8841/>
13. Рубан Н.И. Музеология. История музейного дела. Музейное дело на Дальнем Востоке России. Основные направления и формы музейной деятельности /

Н.И. Рубан. – Хабаровск: Министерство культуры Хабаровского края; Хабаровский краевой краеведческий музей им. Н.И. Гродекова; ДГГУ, 2007. – 320 с.

14. Современные концепции эстетического воспитания / Отв. ред. Н.И. Киященко. – М.: Ин-т философии РАН, 1998. – 302 с.
15. Сухина И.Г. Аксиология культуры: философско-антропологические основания / И.Г. Сухина. – Донецк: Донбасс, 2011. – 560 с.

Анонси

Наталя КОЛТАКОВА, Світлана ВОЛКОВА Заклади культури як суб'єкти цілісної моделі освітнього округу

У статті окреслено загальні принципи функціонування організаційної моделі освітнього округу, представлена у вигляді колової взаємодії всіх суб'єктів. Розглянуто культурно-історичне підґрунтя для впровадження цієї інновації. Заклади культури осмислено як суттєвий компонент у системі освітнього округу. Проаналізовано загальні та специфічні функції культурних установ. Особливу увагу приділено естетичній функції та її різновидам.

Ключові слова: освітній округ, організаційна модель, суб'єкти освітнього округу, заклади культури.

Наталя КОЛТАКОВА, Светлана ВОЛКОВА Культурные учреждения как субъекты целостной модели образовательного округа

В статье рассматривается общий принцип функционирования организационной модели образовательного округа, представленной в виде кругового взаимодействия всех субъектов. Раскрываются культурно-исторические истоки для внедрения данной инновации. Культурные учреждения осмыслены как существенный компонент в системе образовательного округа. Проанализированы общие и специфические функции культурных учреждений. Особенное внимание уделяется эстетической функции и ее разновидностям.

Ключевые слова: образовательный округ, организационная модель, субъекты образовательного округа, культурные учреждения.

Nataliya KOLTAKOVA, Svitlana VOLKOVA The cultural institutions as the subjects of the consistent model of the educational district

The article is devoted to the contemplation of the general principles of the educational district managerial pattern functioning, which is presented as a circular interaction of all subjects. The cultural and historical genesis of this innovation is reviewed. The cultural institutions are interpreted as an essential component in the system of the educational district. The general and peculiar functions of the cultural institutions are analyzed. It is paid a special attention to the aesthetic function and its variations.

Keywords: educational district, managerial pattern, subjects of the educational district, cultural institutions.